

ШАРЫН ӨЗЕНІНІҢ ЖАЙЫЛМАСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ӨСІМДІКТЕР ЖАБЫНЫНА ҚЫСҚАША ШОЛУ ЖАСАУ

Қаныбекова А.С., Чилдибаева А.Ж.
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ, Қазақстан.
a.zh.childebaeva@gmail.com

Алматы облысында Іле өзеніне сол жағалаудан келіп қосылатын өзендердің ең үлкені – Шарын өзені. Ол Кетпен тау жотасының оңтүстік баурайынан бастау алады. Алғашқыда ол Шалкөде су өзінің ортаңғы ағысында Кеген, Жалаңаш алқабынан кейін Шарын болып аталады. Шарын өзенінің жайылмасына аллювиалды-шалғынды топырақ тән. Мұнда далалық, шөлді, бұталы, шалғынды, батпақты және тоғайлы өсімдіктер жабыны кездеседі. Шарын шатқалынан бастап Іле өзеніне қосылғанға дейінгі Шарын өзенінің ортаңғы және төменгі ағысының жайылмасын жалпақ жапырақты реликті ағаш согдий шағанынан (ясень согдийский - *Fraxinus sogdiana* Bunge.) тұратын орман алып жатыр. Бұл алқапты «сарытоғай» деп атайды. Осы реликті түр шаған ағашын қорғау мақсатында 2004 жылдың 24 сәуірінде Ұйғыр ауданының территориясынан «Шарын ұлттық паркі» ашылды.

Жүргізілген зерттеу жұмыстарының барысында біз Шарын өзенінің жайылмасындағы Сарытоғай шатқалынан 100-ге жуық гербарий материалдарын жинадық. Шаған ағашынан тұратын орман өзен жайылмасының ылғалы мол жағасын алып, ленталы ареал түзіп өседі. Онда осы шаған ағашының өскінінен бастап, гүлдеп жеміс беретін генеративті дарақтарына дейінгі тіршілік күйінің барлығын кездестіруге болады. Орманда шаған ағашынан басқа қара теректі (тополь черный – *Populus nigra* L.), қанжал терегін (тополь канджильский – *Populus kanjilaliana* Dode.), қытай терегін (тополь китайский – *Populus cathyana* Rehder.), жылтыр қарағашты (вязь гладкий – *Ulmus laevis* Pall.), бұтақты қарағашты (вязь перистоветвистый – *Ulmus pinnato-ramosa* Dieck.) және түрлі жапырақты теректі, тораңғыны (тополь разнолистый – *Populus deversifolia* Schrenk.), үшкіржеміс жидені (лох остроплодный – *Elaeagnus oxycarpa* Schlecht.), каспий талын (ива каспийская – *Salix caspica* Pall.), жіңішке талды (ива джунгарская – *Salix songarica* Andress.) кездестіреміз. Бұталардан Іле раушанын (шиповник илийский – *Rosa iliensis* Chrshan.), Беггер раушанын (шиповник Беггеровский – *Rosa beggeriana* Schrenk.), Іле бөріқарақатын, сарыағашты (Барбарис илийский – *Berberis iliensis* M.Pop.), Іле ұшқатын (жимолость илийская – *Lonicera iliensis* Pojark.), Қызыл жыңғылды (гребенщик многоцветковый – *Tamarix ramosissima* Ledeb.) және ақ шеңгелді (шенгил серебристый – *Halimodendron halodendron* (Pall.) Voss.) кездестіреміз. Бұл қалың орманның шөптесін флорасы аса бай емес. Олардың ішінен 3 техникалық өсімдікті ерекше атап өтуге болады: қызыл кендір (кендырь ланцетолистный – *Apocynum lancifolium* Russan.), кәдімгі қамыс (тростник обыкновенный – *Phragmites communis* Trin.), орал миясы (солодка уральская – *Glycyrrhiza uralensis* Fisch.). Бұлардан басқа да көптеген өсімдік түрлері жиналды. Бірақ олар қазір камералық талдаудан толық өте қойған жоқ. Сондықтан да оларға талдау жасауды жалғастырудамыз.

Қорыта келе айтарымыз, Шарын өзенінің жайылмасындағы согдий шағанынан тұратын орманның өсімдіктерінің флоралық құрамын анықтап, оған терең талдау жүргізуді қажет етеді. Согдий шағанын есептемегенде, бұл жерден сирек кездесетін эндемдік түрлердің төртеуін кездестірдік. Олар мыналар: *Rosa iliensis* Chrshan.), *Lonicera iliensis* Pojark., *Berberis iliensis* M.Pop., *Populus deversifolia* Schrenk. Бұлардан басқа техникалық, малазықтық, тағамдық, дәрілік, дәрумендік, бал жинайтын (медоносты) және тағы басқа өсімдік түрлері жетерлік. Сондай-ақ Қызыл кітапқа енген *Berberis iliensis* және *Lonicera iliensis* түрлері тән. Осылардың барлығы Шарын ұлттық паркінің флорасын толық жинап анықтап, оған талдау жасауды қажет етеді.